

Toto předsvědčení spolu s pojmem **systemovosti jazyka** je snad dostačujícím vysvětlením pro příbuznost jeho představy s lingvistikou 20. století

„Jazyk, (ve významu 'řeč'), je soustava slov, která znamenají věci a předkládají je myslí a jsou nebo mají být navzájem provázána podle určitého řádu“¹³

Dodejme k tomu, že Komenský – pragmatický utopista – měl neustále na zřeteli účel věcí, a potom bude zřejmá též jeho blízkost k Martinetovu funkcionalismu.

5.1 V §4.4 jsme už naznačili, že ne vždy je možné vysvětlit Komenského nedůslednosti snahou o formální pečť. On sám nám objasňuje další příčinu v úvodu poznámek *Annotationes*.

„§4 Dobře vím, že každá obnova je podezřelá a pro ty, kteří rádi užívají obvyklých postupů, nepřijemná. A protože zvyky přecházejí v přirozené jevy, je obnova poněkud cítit násilím a přináší častěji větší škodu nežli užitek. A tyto uvahy byly i důvodem, proč jsem se dlouho dohadoval se sebou o tom, zdali je vskutku oprávněné, aby byl někdo tolik jist, že se musí, přes obavy před všeobecným odporem, opovážit ohrazovat se proti postupům tolik starodávným, i když křivě nabytým, a nahradit je lepšími, které poznal“¹⁴

Stejně obavy vyjadřuje v závěru poznámek

„Ale příliš jsme se vzdálili z obecných názorů tato obnova je nepřijemná, nebo spíš podezřelá – nebude přijata snadno“¹⁵

Komenský znal školství a vzdělance své doby. Věděl, že těžko mohli rozumět jeho přístupu k jazyku a že se lidé nepřesvědčují pouhou asertivní kampaní. Važny je take Komenského zásadní odpor vůči veškeré formě násilí, obsažen i v jeho motu. *Omnia sponte fluant Absit violentia rebus* (Ať všechno plyne samovolně. Ať není násilí ve věcech)

5.2 Komenský musel brát v úvahu nejen postoj vzdělance pospolitosti, ale též stanovisko svých sponzorů. V posledních řádcích poznámky pro čtenáře, ve které vykládá, proč v souboru *Opera didactica omnia* dal přetisknout starší, rozsáhlejší verze mluvnice, odůvodňuje zrod druhé, zkrácené verze naléháním poznaňského hraběte

¹³ „LINGUA, cum pro Sermonibus sumitur, est VERBORUM RES significantium, et MENTI praesentantium, certa ratione contextorum, aut contextendorum, apparatus“ *Methodus*, II, §1

¹⁴ „4 Omnem novationem esse suspectam, iis qui consuetis lubentes utuntur ingratis, et quia consuetudo in naturam quasi abit, violentum quid redolentem, saepiusque plus damni quam utilitatis afferentem, non ignoro. Quae et causa fuit, ut diu multumque mecum ipse luctarer, anne quemquam tam confidentem esse ius fasque sit, ut tam inveteratis, licet prave inolitus, citra universalis contradictionis metum obsistere, usque meliora quae novit substituere, audere debeat“

¹⁵ „Sed nimis recessum est a receptis novatio haec ingrata est aut etiam suspecta, non admittetur facile“ sl. 455

„Nu, přetiskněme tady tuto mluvnici! Ne pro použití žáků, ale učitelů, jak usoudil pan Hrabě poznaňský“¹⁶

5.3 Domníváme se, že z právě uvedených důvodů Komenský vymyslel trojvrstvy mluvnický výklad. Nemohl se rozhodovat mezi potřebou dostat svoje pedagogické návrhy do co nejširší veřejnosti na jedné straně a morální povinnosti sdělit svoje nové poznatky o jazyce na straně druhé. A tak rozlišil tři vyklady rozdílným stupněm obnovy. Žádnou novotu nenacházíme v jádru slavné učebnice *Janua linguarum* (napr. Comenius, 1957, sv. I, s. 250–317). Postupně se míra novosti zvyšuje v mluvnici *Clavis* až do poznámek *Annotationes*, které obsahují nejodvážnější pojmy. Výše uvedený příklad o koncovekách a příponách je dostatečně výmluvný.

5.4 Tento krycí postup byl natolik úspěšný, že dnešní lingvisté nepoznali v jeho díle prvotní zdroj některých pojmů. Tím nemyslíme, že Martinet byl inspirován Komenským, aniž se přiznal. Máme na mysli spíš některé názory, které se objevily v nelatinských mluvnicích 18. století. V tom lingvistům pomohli i filologové. Dodnes nejsou doprovodné spisy vrcholného díla *Methodus* přeložené do žádného současného jazyka. Důležitý je přetisk původního latinského textu z roku 1957, protože předtím badatelé museli shánět vydání 17. století po starších evropských a amerických knihovnách. Filologické vydání příručky *Methodus* vyšlo v roce 1989, uvedené přílohy v roce 1992 (Dílo Jana Amose Komenského, 15/2, 1989, 15/3, 1992). Není tedy divu, že se i pečlivý badatel, jako je Padley, pro seznámení s Komenským lingvistickým myšlením uspokojil nepodstatným spisem *Ars oratoria* (konkrétně vychází z vydání *Ars oratoria, sive grammatica elegans, et eruditionis scholasticae atrium, rerum et linguarum ornamenta exhibens cui insuper accessit grammatica eiusdem Janualis*, London 1664).

6. Závěrem vyzýváme lingvisty k objevu/poznání díla velkého moravského kolegy, abychom mu přiznali, co mu dlužíme, a hlavně, abychom využili poznatků, kterými se jeho teorie liší od dnešní jazykovědy.

Literatura

Comenius sv. I, část I, 1957

Dílo Jana Amose Komenského Sv. 15/2 Praha 1989

Dílo Jana Amose Komenského Sv. 15/3 Praha 1992

HORÁLEK, K. Zur Sprachphilosophie Comenius'. In *Acta Comeniana*, 29, 1969, s. 175–178

¹⁶ „() eja recudatur Grammatica illa hic! non in discentium, sed docentium usum, quemadmodum Illustriss. et sapiens Vir, D. Palatinus Posnaniensis iudicavit“ *Clavis*, sl. 303, *Observa lector*